

фразеологічних одиниць, зокрема заміну компонентів, що є характерною рисою авторського стилю Юрія Винничука.

### Список літератури

1. Бабій І. М. Фраземіка творів Богдана Лепкого: загальномовна та індивідуально-авторська. *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Літературознавство: матеріали міжнародної конференції «Богдан Лепкий у полікультурному дискурсі Європи та Америки»*. Вип. 47. Тернопіль, 2017. С. 290-300.
2. Сучасна українська літературна мова: Лексикологія. Фонетика : підручник / А. К. Мойсієнко, О. В. Бас-Кононенко, В. В. Бондаренко та ін. Київ: Знання, 2010. 270 с.
3. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологічний словник української мови. Київ: Освіта, 1998. 224 с.
4. Фразеологічний словник української мови / АН України, Ін-т укр. мови: [уклад.: В. М. Білоноженко та ін., редкол.: Л. С. Паламарчук (голова) та ін.]. Київ: Наук. думка, 1993. Кн. 1 . 1993. 528 с.
5. Юрій Винничук. Наречена Вітру. Роман. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2024. 384 с.

**Уляна Галабурда,**  
Тернопільський національний педагогічний університет  
імені Володимира Гнатюка;  
Науковий керівник; доктор філологічних наук, професор  
Лановик Зоряна Богданівна

### АРХЕТИП МАТЕРІ В НОВЕЛІСТИЦІ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

У нашій національній традиції здавна формуються питомі образи, окремі з яких стають архетипними. В українському письменстві рівня найбільшого архетипного узагальнення сягнув образ Великої Матері, який, як відомо, є одним із основних архетипів у класифікації К.-Г. Юнга. Архетип Жінки-Матері в українській культурі відіграє надзвичайно важливу роль. «Цей архетип не лише формує ментальні настанови українців, а й становить основу етнічної домінанти українського національного характеру» [2]. Прихід Ольги Кобилянської в українську літературу «інтенсифікував новий материнський дискурс, оскільки поглибив і психологізував сферу материнства, поступово нівелюючи патріархальні стереотипи» [4, с. 133]. У її творчості материнські постаті набувають божественного втілення: «Бог сам не міг бути всюди, і тому сотворив матерів» [3, с. 401]. Найбільше різноманітне архетипне оприявлення вони знайшли у новелах «За готар», «Огрійся, сонце...», «Лісова мати», «Мати Божа», «Віщуни», «Вовчиха» та ін.

К.- Г. Юнг вказував, що «з архетипом Матері пов'язані материнські риси: виявлення уваги та співчуття, магічний авторитет фемінності, мудрість та душевне піднесення, що виходить за межі формальної логіки, будь-який корисний інстинкт або імпульс, все, що називається добром, дає турботу, підтримку та сприяє розвитку» [6, с. 205]. Саме таким є образ Докії з новели «Лісова мати» та жінки із твору «На полях»; Марта з нарису «Огрівай, сонце...» постає турботливою, люблячою та вірною жінкою з сильним материнським інстинктом; з'являється материнський персонаж і в новелі «Покора», де є втіленням грації, скромності та ніжності; добра Мати, яка турбується про свою вже дорослу доньку, присутня й у творі «Час»; нерозривний зв'язок матері з дітьми, та важку втрату когось із них, продемонстровано у новелі «Василка».

Варто наголосити, що архетип Матері Ольга Кобилянська зафіксувала в образах різних вікових груп. Виразними архетипними рисами наділені бабусі із новел «Аристократка» та «У св. Івана». Вони є втіленням мудрості, аристократизму, високої душевної організації та міцних моральних принципів. Т. Гундорова називала їх духовними повіреними наступних поколінь.

Особливістю архетипу є амбівалентність його структури: він уміщує в себе позитивні та негативні аспекти і тільки через певні психологічні потрясіння чи травми може кардинально змінитися у протилежний бік. Саме тому архетип Матері може мати й негативну конотацію. Це відбувається, коли мати свідомо чи несвідомо завдає шкоди своїй дитині. Навіть надмірна гіперболізація та присутність материнського образу може «принести фізичну і ментальну шкоду обом» [6]. Такою матір'ю є Зоя Варгер із нарису «Вовчиха», материнство якої «у психоемоційній сфері пов'язане з божевіллям» [1, с. 187]. Задля влади та багатства вона готова знищувати не лише ворогів, а й чоловіка і дітей. Саме через її «звірину» вдачу вона отримала прізвисько «Вовчиха». Т. Гундорова пояснює це її комплексом матері-самиці: «Вовчиця архетипно пов'язана з жінкою, що задля інстинкту самозбереження готова знищити своїх дітей і чоловіка» [1, с. 187]. І хоча відома психологиня К. П. Естес у праці «Жінки, що біжать з вовками» характеризує Матір-вовчицю як найвідданішу, та бачимо, що Ольга Кобилянська наділила свою героїню негативними рисами.

Аналізований архетип знаходить своє втілення не лише в постаті біологічної матері. Він також виявляється в образах Матері-Прародительки, Матері-Природи чи Матері-Землі. В українців споконвічно існував образ рідної землі, ототожнений з материнськими рисами. «Одним з базових складових менталітету українців є архетип Жінки, який і поєднує в собі універсальні образи матері як символу

продовження роду, берегині як символу родинного багаття, миру, спокою, любові і землі як території, яку треба засівати, обробляти і захищати» [5, с. 353]. Цей метафоричний та персоналізований образ України Ольга Кобилянська частково зобразила у нарисі із правдивого життя «Зійшов з розуму». У ньому воїн на межі життя і смерті у гарячковому маренні говорить лише про Україну, висловлюючи любов, патріотизм, глибоку національну гідність і страх за долю своєї Землі. Ольга Кобилянська у короткому нарисі через образ одного персонажа передала усю важливість та споконвічність архетипу Матері-Землі – Батьківщини-України – для нашого народу та його вплив на наш менталітет.

Із приходом християнства змін зазнали і головні національні праобрази, зокрема важливо наголосити на архетипі Матері Божої в українській культурі. «Біблійний архетип Марії як жінки-страдниці залишив певний відбиток на образі жінки в українській ментальності» [5, с. 154].

Письменниця творить образ Небесної Мами у новелах «Мати Божа» та «Віщуні». Мати Божа у цих творах постає духовним провідником для дівчини («Мати Божа») та для Войцеха і його доньки («Віщуні»). Ще одним християнським образом, який тим не менш є втіленням саме архетипу Матері, є постать Магдалени із нарису «За готар». Магдалена – стражденна мати, яка чотирнадцять! разів хоронила своїх дітей. Але після втрати усього (дітей, чоловіка, дому) у неї все ще залишилася лише любов та милосердя не те що до ближнього – до зовсім невідомого чоловіка у біді.

Творчість письменниці багата на різноманітні постаті та характери, що дозволяє виокремити домінантні архетипи і праобрази, які є типовими для національної свідомості українців. Опираючись на працю Карла Густава Юнга та опрацьовуючи твори малого жанру Ольги Кобилянської ми дійшли висновку, що основним для української ментальності є архетип Матері, який знаходить своє втілення в образах Матері Божої та інших біблійних героїнях (Магдалині), біологічних матерях («Лісова мати», «Вовчиха», «Василка»), духовній наставниці – бабусі («У св. Івана», «Аристократка») та Матері-Землі («Зійшов з розуму»).

### Список літератури:

1. Гундорова Т. І. *Femina Melancholica*: Стаття і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської. Київ: Критика, 2002. 272 с.
2. Кейван І. І. Архетипні структури та формули у творчості західноукраїнських письменниць кінця ХІХ – початку ХХ століття (на матеріалі художньої спадщини Н. Кобринської, О. Кобилянської, Є. Ярошинської): дис. ... канд. філол. наук:

10.01.01 / Прикарпатський ун-т ім. Василя Стефаника. Івано-Франківськ. 2003. 204 с.

3. Кобилянська О. Твори: у 5 т. Київ: Держлітвидав України, 1963. Т. 2. 480 с.

4. Крупка М. Емансипаційні тенденції в українській жіночій прозі кінця ХІХ – початку ХХ століть: дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01 / Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ. 2004. 240 с.

5. Світлицька В. Р. Жіночі архетипи як важливий складник ментального устрою українців. Південноукраїнські наукові студії: Програма та матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та молодих вчених із міжнародною участю. Одеса. 2023. С. 152-155.

6. Юнг К.-Г. Архетипи колективного несвідомого. Психологічні типи. Вибрані праці з аналітичної психології: Зарубіжна філософія ХХ століття. Київ: Довіра, 1993. 364 с.

*Вероніка Герас,*

Тернопільський національний педагогічний університет  
імені Володимира Гнатюка;

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент  
Вербовацька Оксана Степанівна

## **ШКІЛЬНІ ПРИЗВИСЬКА ЗБАРАЖЧИНИ: МОТИВАЦІЙНИЙ АСПЕКТ**

Однією з важливих проблем сучасної ономастики є дослідження особливостей уживання особових назв у комунікативному процесі, адже саме в ситуації спілкування виникає необхідність і здійснюється звертання до співрозмовника, виявляється одна з основних функцій мови – номінативна, через яку відбувається «маркування» людини в суспільстві. Одними зі специфічних маркерів, що виділяють особистість у соціумі, визначають її як індивідуальну і неповторну, є прізвиська» [2, с.6].

Дослідженню прізвищ присвячено значну кількість наукових розвідок (В. Охримович, І. Ковалик, П. Чучка, М. Лесюк, Н. Шульська, О. Антонюк, Г. Аркушин та ін.). У них проаналізовано лексичну базу, мотиви номінації, визначено їх словотвірну будову. Але, незважаючи на різнопланові вивчення, питання природи прізвищ є **актуальним** і на сьогодні.

**Об'єктом** дослідження виступили шкільні прізвиська Збаражчини, а саме міста Збараж, сіл Залужжя, Старий Збараж, Ліски, Чернихівці, а предметом – їх мотиваційні особливості. Матеріал зібрано шляхом усного опитування та анкетування.